

BARBARA RZEGOCIŃSKA-TYŻUK*

SPORT W KRAJOBRAZIE MIASTA – WYBRANE ZAGADNIENIA ROLI I KOMPOZYCJI

SPORT IN THE LANDSCAPE OF THE CITY – SELECTED ISSUES OF ITS ROLE AND COMPOSITION

Streszczenie

Próba odpowiedzi na pytanie: czy współcześnie tożsamość miast budują nowe prestiżowe obiekty sportowe dużej skali, będące formami silnymi i wyróżniającymi się w ich krajobrazie, jest przedmiotem niniejszej publikacji, jak również określenie roli sportu w kompozycji rewitalizowanych, obecnie i w przyszłości, zdegradowanych obszarów miast. Sport w przestrzeni publicznej ma już dzisiaj wyjątkowe znaczenie, które zapewne zachowa nadal, będąc zjawiskiem, stanowiącym cenny kapitał miast.

Słowa kluczowe: miasto, sport, kompozycja

Abstract

An attempt to answer the question whether the contemporary identity of the cities is built by new prestigious large-scale sports objects being mighty forms which stand out above their landscape is the subject matter of this publication. It also defines the role of sport in the composition of degraded urban areas revitalized at present and in the future. These days, sport in a public space is of special importance which will be probably maintained. This phenomenon makes the valuable capital of the cities. Keywords: city, sport, composition.

Keywords: city, sport, composition

* Dr inż. arch. Barbara Rzegocińska-Tyżuk, Instytut Projektowania Urbanistycznego, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska.

1. Wstęp – kompozycja i tożsamość miasta

Kompozycja krajobrazu miasta składa się z elementów środowiska naturalnego i nawarstwiających się realizacji urbanistycznych i architektonicznych. Jest ona tworzywem badawczym różnorodnych dyscyplin wiedzy, a jakość przestrzeni miejskiej w sensie jej atrakcyjności – czynnikiem rozwoju i konkurencyjności miast. Atrakcyjność przestrzeni miejskiej to między innymi uroda miejsc związanych z tradycją, ale też fascynacją krajobrazem miasta kształtowanego współcześnie, w którym pojawia się nowa forma architektoniczna. Charakter miejsc związanych z tradycją prawie zawsze oznacza tożsamość miasta – przez jakość przestrzeni publicznych i obiektów zabytkowych, będących świadkami historii, budując pozytywny jego wizerunek, natomiast „uroda” miejsc kształtowanych współcześnie pozostaje w tym aspekcie przynajmniej dyskusyjna. Do takich miejsc kształtowanych współcześnie zaliczyć można między innymi przestrzeń sportu i rekreacji, której jakość kształtuje zarazem przyszły wizerunek miasta.

Sport jest jedną z funkcji, która występuje w strukturze funkcjonalno-przestrzennej każdego miasta, choć w różnej skali, a jego obecny fenomen jest wyjątkowy i nieporównywalny do innych zjawisk. Przez różnorodność dyscyplin sportowych, założenia i obiekty sportowe kreują „dzisiaj i na jutro” przestrzeń zarówno w krajobrazie zurbanizowanym, jak i w krajobrazie otwartym (jednak i tak w tym przypadku najczęściej kompozycyjnie związanym z miastem), lecz czy zarazem budują jego tożsamość? Odpowiedź na to pytanie zawiera się w stwierdzeniu, że: „(...) otaczający nas krajobraz jest wyrazem tożsamości tego wszystkiego, co składa się na środowisko, zarówno w wymiarze naturalnym jak i kulturowym oraz że: „(...) tożsamość miejsca i tożsamość czasu są zwróceniami architektury krajobrazu, jako nauki i sztuki zarazem (...)”¹. Współczesne obiekty kultury fizycznej i ich rola w krajobrazie są przedmiotem zarówno badań naukowych, jak i poszukiwań twórczych. A zatem wartość kulturowa i artystyczna krajobrazu z obiektem sportowym – była i jest jednym z warunków także przyszłej identyfikacji miasta.

2. Miasto i obiekt sportowy – stadion

W filozofii sportu przestrzeń dla sportu jest określana jako nośnik podstawowych idei olimpijskich. Jednak w nowożytnej urbanistyce i architekturze założenia i obiekty sportowe w miastach pojawiły się dopiero po kilku wiekach, na przełomie XIX i XX wieku, wraz z odrodzeniem się idei igrzysk olimpijskich². Dzisiaj uważa się, że: „sport XXI wieku stanie się pierwszą w dziejach ludzkości prawdziwą globalną kulturą”³. Fenomen sportu fascynuje nas zatem nie tylko, gdy zwiedzamy ruiny starożytnych budowli sportowych (od greckiej Olimpii po rzymskie Colosseum) i próbujemy odtworzyć świat wartości zaklętych w kamieniu i emanujących do dziś swoim pięknem, ale także gdy zwiedzamy jakikolwiek obiekt, który pozostał wyżej wymienionym nośnikiem podstawowych idei olimpijskich, także obiekt współczesny. Dzieje się tak, ponieważ obiekt taki służąc konkretnej dyscyplinie sportu i reprezentując jego generalne zasady, pełni też rolę widzialnego sygnału całego systemu wartości, z którego wyrósł sport nowożytny. Widok każdego założenia sportowego w dowolnym miejscu na świecie nasuwa (mniej lub bardziej świadomie) skojarzenia z tą genezą i istotą sportu. I wydaje się, że będzie tak odbierany również w przyszłości. Uniwersalnymi wartościami związanymi ze sportem pozostają przecież wartości użytkowe, zdrowotne, edukacyjne, emocjonalne i estetyczne. Zatem obiekt sportowy w krajobrazie miasta jako wiążący się z tymi wartościami jest i pozostanie istotnym dla jego tożsamości.

Z kolei samo miasto poddawane jest dzisiaj i zapewne w przyszłości, ocenom – czy i jakie świadectwo swoich czasów stanowi w nim architektura sportowa, żadne bowiem inne obiekty architektoniczne nie wzbudzają tak wielkich emocji, a równocześnie miasto promowane jest na niespotykaną dotychczas skalę globalną⁴. Czy zatem już współczesne obiekty sportowe stają się wizytówkami miast? Dotyczy to wydaje się w największym stopniu architektury sportowej dla wielkich, światowych lub kontynentalnych imprez czy mistrzostw w poszczególnych dyscyplinach. Niemniej każdy nowy obiekt sportowy, niekoniecznie dużej skali i w każdym, także małym mieście, podlega współcześnie takiej ocenie. Ale to właśnie najpełniej i najwyraźniej, w dużych obiektach sportowych (stadionach) można prześledzić obecne ogólne reguły tworzące infrastrukturę sportu w krajobrazie miasta i jej wymiar kulturowy. „Współczesne stadiony, jako obiekty kultowe, są kreowane na ikony i atrakcje turystyczne miasta, a ich rola jest

niekiedy porównywana do dotychczasowej roli katedr i oper⁵ oraz obiektów, wobec których stale rosną wymagania, nie tylko funkcjonalne, ale i kompozycyjne.

Warto zauważyć, że wymagania te ewoluowały w czasie, od prymitywnych i niekiedy prowizorycznych, nietrwałych obiektów sportowych (nadal jeszcze dominujących w biedniejszych krajach) do prestiżowych, nowoczesnych i skomercjalizowanych obiektów (w krajach bogatych, zdolnych skoncentrować wokół sportu ogromny kapitał na najnowocześniejsze technicznie rozwiązania, łącznie z przebudową części miasta). Dla największych imprez sportowych realizuje się także niekiedy obiekty, które po ich zakończeniu są zmieniane (najczęściej poprzez redukcje aren i widowni), reprezentując w ten sposób zamierzone wcześniej przekształcenia w krajobrazie miasta, poziom i możliwości technologiczne oraz ultranowoczesne oprzyrządowanie. Nie jest bowiem współcześnie rolą architektury sportowej użytkowanie jej w niezmienionej formie przez dziesiątki lat, skoro technologie w zakresie sportu zmieniają się średnio co kilka lat (taka trwałość byłaby zapewne rękojmią zachowania jej formy raczej jako zabytku w krajobrazie miasta). Stąd też problemem jest ocena, czy taka architektura sportowa, jako wyróżniająca się z reguły, mocną (silną) formą w krajobrazie miasta, wypracowała własne specyficzne walory estetyczne i czy podlega ona podobnym procesom wartościowania kompozycji, jak każda inna przestrzeń zużywająca się i ulegająca zmianom. Wydaje się że, problem ten pozostaje polem badawczym nie tylko współczesnej architektury sportowej, ale i łącznie architektury i urbanistyki w ogóle oraz całej sztuki nowoczesnej.

W odniesieniu do kompozycji architektury sportowej (stadionowej) w sensie estetycznym, dotychczas podkreślano, iż właśnie: „głównym, jeśli nie jedynym, kanonicznym układem odniesienia był grecki antyk, ponieważ olimpizm nowożytny przeskoczył wszystkie pośrednie epoki w dziejach europejskiej twórczości, od starożytności przechodząc wprost ku modernizmowi”⁶. Dzisiaj uważa się jednak, że w nowych projektach stadionów „nie ma już nawiązań do klasycznych dokonań antyku, a źródłem inspiracji są raczej formy organiczne, mikroskopowe zdjęcia wnętrza komórek, brak pionów, równowagi i symetrii”⁷. Dominują w tych projektach i realizacjach spektakularne efekty świetlne. Takim rozwiązaniem jest (zbudowany w 2005 roku) monachijski Allianz Arena, jeden z głównych obiektów na piłkarskie Mistrzostwa Świata w 2006 roku. Jego dach i fasadę pokryto poduszkami, typu „ponton”, napełnionymi suchym powietrzem, z których każda może być kolorowo podświetlona, a dzięki tej formie stadionu i jej iluminacji, widoczny jest on z odległości nawet 75 km w panoramie miasta. Rozwiązania takie mają dzisiaj – nowe znaczenie i zapewne będą miały je w przyszłości – dla krajobrazu miast, w których po przeszło 150 latach historii budowy stadionów mówi się o tzw. kolejnej ich generacji rozumianej dzisiaj szerzej, nie tylko co do nowej formy, ale i funkcji. A zatem nie tylko jako samych obiektów sportowych, ale rozwiązań wielofunkcyjnych i centrów zarazem sportu, rozrywki, biznesu i kultury. Czy istnieją tu zatem obiektywne reguły piękna tej architektury, czy też są one sytuacyjnie, czasowo i kulturowo zrelatywizowane? Wydaje się, że w odniesieniu do krajobrazu miasta z taką silną formą przestrzenną, jaką jest współczesny stadion, można jednak mówić o określonej treści i jakościowej zawartości tegoż piękna (a zatem kompozycji tej części miasta i percepcji w nim obiektu sportowego), przez bardziej szczegółowe dookreślenie jego formy. Na przykład: jej harmonii z otoczeniem, jej czystości lub deformacji, jej prostoty lub złożoności, bogactwa, proporcjonalności, lekkości, monumentalności, symboliczności, a nawet zagadkowości czy zabawności, itd. Tylko tak określając, można chociażby porównać formę finezyjnego stadionu olimpijskiego Santiago Calatravy, zrealizowanego na olimpiadę w Atenach w 2004 roku, z ekspresyjnym stadionem narodowym pracowni Herzog&de Meuron „Ptasie Gniazdo”, zrealizowanym na olimpiadę w Pekinie w 2008 roku⁸. Tego typu nowe założenia sportowe zmieniają jednak na trwałe i na dość długi okres czasu w przyszłości obraz miasta, stając się jego niewątpliwą atrakcją turystyczną.

3. Sport w krajobrazie rewitalizowanego obszaru miasta

Współczesny obiekt sportowy (najczęściej jednak właśnie stadion, wraz z całą obudową komercyjną) określa się także niekiedy mianem „okrętu flagowego rewitalizacji” miasta, „albowiem stadion nie istnieje sam dla siebie, ale ma wpływ na rozwój miasta, poprawę przestrzeni i jakości życia w mieście, a także jego wizerunek w świecie”⁹. Zjawisko rewitalizacji obszarów miejskich poprzez sport wystąpi także w przyszłości. Nieprzypadkowo w ostatnich latach, w Londynie, przy użyciu olbrzymich środków finansowych nastąpiła przebudowa (zbudowanego w 1923 roku) kultowego Wembley, która w roku 2007 stała się fragmentem regeneracji dawnych terenów wystawowych¹⁰. Słynny

już łuk i przekrycie nowego stadionu są najbardziej dziś widocznym z daleka elementem tego obiektu sportowego, w obrębie którego znajdują się i inne funkcje, jak hotele, sklepy, powierzchnie wystawowe, bankietowe, centrum konferencyjne a nawet kasyno. Ten zespół architektoniczno-urbanistyczny został tak zaprojektowany, aby z każdego miejsca otoczenia było go doskonale widać. I choć nie brak popularności miasta w świecie, to jednak w zamierzeniu tej inwestycji rewitalizacyjnej, nie ma ono być kojarzone współcześnie tylko ze słynnymi zabytkami, ale i z takimi właśnie supernowoczesnymi obiektami sportowymi i wielofunkcyjnymi zarazem. Taka próba wykreowania krajobrazu miasta jako nowoczesnej metropolii, kojarzącej się ze sportem, wraz z rewitalizacją otaczających obiekt sportowy, olbrzymich jego obszarów, dotyczy także innych miast (najczęściej miast-organizatorów dużych imprez sportowych). To właśnie od przyznania organizacji igrzysk olimpijskich w 1992 r., Barcelona z miasta, choć malowniczego, lecz znajdującego się na uboczu, stała się do dzisiaj jedną z najbardziej atrakcyjnych metropolii europejskich. Poprzez rewitalizację związaną ze sportem miasto zostało otwarte na morze, odnowiono porty i plaże, zbudowano wioskę olimpijską (dzisiaj 15 tys. jednostkę mieszkaniową), zbudowano wówczas 100 km dróg, dworzec kolejowy i port lotniczy, nowoczesną infrastrukturę techniczną miasta oraz imponujące tereny zielone i sportowe w odnowionym jakościowo krajobrazie miasta, które stały się, obok budowli Gaudiego, przez kolejne lata, masowym punktem zwiedzania. Podobne korzyści odniosły i inne miasta późniejszych olimpiad, zarówno letnich, jak i zimowych, a także miasta, które tylko konkurowały ze sobą o ich organizację¹¹. Po Barcelonie były to miasta olimpiad letnich, takie jak: Atlanta, Sydney, Ateny, Pekin i jak wyżej wymieniony, przygotowujący się na 2012 rok Londyn (nie licząc miast – siedzib olimpiad zimowych). Londyn traktuje przyznaną mu olimpiadę jako superprestżową imprezę i priorytet dla poprawy i stworzenia nowych przestrzeni publicznych, do jakich obok obiektów sportowych i komercyjnych, zalicza nie tylko place, aleje, ulice miasta, ale i tereny zielone, skwery, parki. Z kolei z miast tylko ubiegających się w ubiegłych latach o przyznanie tej rangi imprez sportowych przykładowo wymienić tu można chociażby Manchester czy Sztokholm, gdzie dzięki między innymi nowym obiektom sportowym, ich atrakcyjność i wizerunek uległy zmianie.

Manchester ubiegał się w roku 1993 (razem z Mediolanem, Berlinem, Pekinem i Sydney) o olimpiadę w roku 2000. I chociaż miasta te przegrały wówczas rywalizację z Sydney, to odniosły sukces promocyjny i edukacyjny, wzrosło też ich znaczenie umożliwiające im start w przyszłości (czego dowodem jest Pekin). Manchester rozpoczął bowiem wcześniej przebudowę zaniedbanego obszaru dotyczącego przestrzeni przeznaczonej pod obiekty użyteczności publicznej oraz obiekty właśnie o funkcji „ponadlokalnej”. Bardzo dobrze dostosowanym do tej koncepcji elementem funkcjonalnym o szczególnym znaczeniu dla śródmieścia miasta były trzy średniej wielkości areny sportowe (w związku z ubieganiem się o olimpiadę). Areny te powiązane ciągami pieszymi z centrum handlowo-rekreacyjnym, stały się elementami kompozycyjnymi, orientującymi układ przestrzenny śródmieścia całej wschodniej części miasta. W powiązaniu z terenami parkowymi, stacjami metra i dworcami kolejowymi, obszar tej części miasta był przykładem kreowania zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich¹².

Sztokholm z kolei, choć też tylko ubiegał się o organizację olimpiady w 2004 roku, przedstawił siedem lat wcześniej swoją ofertę, w której znalazła się wybudowana już w 1989 roku, słynna Glob Arena, obiekt sportu i biznesu, który stał się współczesnym formalnym wizerunkiem miasta. Przez niepowtarzalną spoistą, kulistą formę i dużą skalę, obiekt ten góruje w panoramie miasta jako nowoczesny wizualny jego symbol¹³. Jest to zatem przykład że nowa, jednoznaczna forma architektury sportowej o poszerzonej funkcji stała się rozpoznawalnym i identyfikującym, przestrzennym znakiem w krajobrazie miasta. Równocześnie stała się impulsem dla innych inwestycji (zainicjowanych w ofercie jw.), na nabrzeżu zatoki Hammarby, a stanowiących przedłużenie strefy zurbanizowanej, gdzie kontakt z wodą ma wielkie znaczenie dla tożsamości tego miasta.

Silna zatem aktywizacja miast z okazji rywalizacji w organizacji imprez sportowych stymuluje nie tylko rozwój i przekształcenia struktury funkcjonalno-przestrzennej miast w przyszłości, ale i zmiany krajobrazu miasta na dużych przestrzeniach, w kierunku przyrostu ich wartości wizualnych. Powyżej przytoczone przykłady świadczą też, jak bardzo inwestycje sportowe mają i mogą mieć wpływ, na kompozycję obszarów miejskich i poprawę wizerunku miasta, co zapewne będzie nadal kontynuowanym trendem.

Należy jednak podkreślić, że nie zawsze rewitalizacja obszarów miejskich i związane z nią przekształcenia krajobrazu miasta, związane ze sportem, oceniane są jedynie jako działania pozytywne. Sukces ekonomiczny przebudowy dużych części miasta, kreujący zupełnie nowe jego oblicze, może także prowadzić do zmian tożsamości. Takim przykładem wydaje się ostatnia chociażby olimpiada letnia w Pekinie (w 2008 roku), która wyeksmitowała z miasta ok. 1,5 miliona mieszkańców, a ze znacznej części obszaru miasta zniknęło ponad 300 tys. budynków,

także zabytkowych w XV-XVII-wiecznych dzielnicach. Czy zatem wybór obszaru i skala jego problematycznej rewitalizacji były tu właściwe, pomimo tego że na przebudowę miasta, a w zasadzie budowę „nowego Pekinu”, przeznaczono gigantyczne środki finansowe¹⁴. Ocena zatem efektów zmiany charakteru obszaru miasta, objętego tym przedsięwzięciem (pomijając względy społeczne i ekonomiczne), jest pomimo gigantycznych osiągnięć inwestycyjnych w tym przypadku niejednoznaczna. Wydaje się przynajmniej dyskusyjne, że nie uwzględniono tu bilansu zysków i strat, przy całej konieczności realizacji całości przebudowy obszaru miasta związanej ze sportem. Wydaje się bowiem, że przebudowa miasta jest sukcesem tam, gdzie występuje poszanowanie dla wartości kulturowych, poprawa standardu urbanistycznego, ale i wartości krajobrazowych. Zwłaszcza wówczas, gdy przekształca się miejsca z pozoru nieatrakcyjne w atrakcyjne, na możliwie dużych obszarach stanowiących określoną całość kompozycyjną. O znaczeniu dla miast, jakie ma odgrywać w najbliższej przyszłości przebudowa stadionów sportowych i kolejna zmiana ich formy i funkcji, świadczą zamierzenia w wielu z nich, jak chociażby: planowana rewitalizacja obszaru i przebudowa Stade de France w Paryżu, Amsterdam Areny w Amsterdamie, Arsenalu w Londynie czy Skydome w Toronto i innych. A w związku z tym postawić należy pytanie: czy i jak nowe obiekty sportowe w Polsce, w Warszawie, Poznaniu, Wrocławiu i Gdańsku zbudowane na Euro 2012 poprawią funkcjonowania obszarów tych miast i stanowić będą ich wizytówkę, (il. 1 i 2) oraz czy wykorzystane zostały tu wszystkie szanse?

4. Zakończenie – skala i znaczenie sportu w mieście w przyszłości

Poruszone jak wyżej zagadnienia „tożsamości krajobrazu miasta” związanej ze sportem nie wyczerpują złożonej problematyki w tym zakresie. Podane też tylko niektóre przykłady współczesnych rozwiązań architektonicznych i urbanistycznych nie obrazują całości zjawisk w aspekcie roli sportu w kształtowaniu krajobrazu w przyszłości. A rola ta dotyczy nie tylko obiektów dużej skali w dużych miastach, typu stadiony, czy też tylko najbardziej popularnych innych obiektów dyscyplin sportu profesjonalnego. W zależności bowiem od rodzaju dyscypliny sportowej (oraz rodzaju sportu: kwalifikowanego, specjalistycznego lub masowego, amatorskiego) można prześledzić jego wpływ na kompozycję miast, w różnej skali ich obszarów, zarówno zurbanizowanych, jak i otwartych. Jest to ciekawe pole badawcze, zwłaszcza dla dyscyplin rozgrywanych nie tylko na stadionach i w zamkniętych obiektach kubaturowych, ale i na terenach otwartych (np. górskich, wodnych), przypisywanych jednak najczęściej, do jakiegoś pobliskiego zespołu miejskiego. Zatem skala „ukazywania się sportu w krajobrazie” jest wysoce zróżnicowana. W odniesieniu do samego miasta – możliwa w zasadzie w każdej jego części (w śródmieściu, zespole mieszkaniowym, oświatowym, strefach pracy, strefach zieleni i parkach), od pojedynczego urządzenia sportowego, po zespoły złożone i centra wielofunkcyjne. Zatem program i skala uwzględniająca rodzaje dyscyplin sportowych i towarzyszących im urządzeń obsługi determinują tu i będą determinować w przyszłości wielkość i charakter przyszłej kompozycji przestrzennej, a same obiekty i założenia sportowe mają tu i nadal będą mieć znaczenie w kreowaniu walorów kulturowych i kompozycyjnych w miastach. Pomimo zjawiska narastającej komercjalizacji przestrzeni sportowej obszary miast z funkcjami sportowymi i sportowo-rekreacyjnymi to przecież takie miejsca publiczne, które są i pozostaną w przyszłości – przestrzeniami z wyraźnym charakterem jednoczącym ludzi wokół wspólnej wartości.

Przypisy

- ¹ Ponadto można tu jeszcze dodać, że „tożsamość miejsca to kultura i tradycja miejsca, plus kanon miejsca” [3].
- ² Wskreszenie idei organizacji igrzysk olimpijskich zapoczątkowało gwałtowny rozwój sportu nowożytnego doszło z inicjatywy Piera de Coubertin (i powstania w 1894 roku MKOL), a ponadto od 1924 roku pomysł organizacji igrzysk zimowych również okazał się dla miast dalekosiężnym i brzemienym w skutkach – podkreślenie autorki.
- ³ Zdaniem wybitnego znawcy architektury sportu Roda Shearda, autora *Studium: Architecture for the New Global Culture*, cytowanym tu za [13].
- ⁴ Dla większości sympatyków sportu sama nazwa miasta kojarzy się niekiedy wyłącznie z określonym obiektem sportowym, wydarzeniem sportowym, ulubionym klubem czy zawodnikiem (a przykładów takich skojarzeń jest wiele, jak chociażby: Londyn i Wembley, Monachium i Allianz Arena, Zakopane i Wielka Krokiew czy też Kraków i kluby Wisła i Cracovia, itd.).
- ⁵ Określenia wg Grzegorza Piątka, krytyka architektury i współautora książki *Stadion X. miejsce którego nie było*, cytowane tu za [5].

- ⁶ I „wizjom relatywistycznej, subiektywnie zdeformowanej XX-wiecznej sztuki wielkiej bryty” [4].
- ⁷ Przytoczone określenia za [5], potwierdza to też wywiad z Wojciechem Zabłockim, pt. *Z szablą i przy rajzbracie* (zamieszczony w Nasza Politechnika, nr1/2010, s.35), w którym ten znakomity sportowiec i architekt ocenia obecny i dominujący trend w projektowaniu stadionów jako polegający na tym, że: „konstrukcję obiektu owija się jakąś zewnętrzną formą elewacji i powstaje z tego np. warszawski koszyk albo wrocławski lampion”.
- ⁸ Problemy (w witruwiuszowskim znaczeniu), użyteczności, trwałości i piękna formy współczesnej przestrzeni architektonicznej dla sportu były także tematem publikacji [12].
- ⁹ Według Roda Shearda teza dot. roli takiego obiektu sportowego sprowadza się również do zdania, że: „stadion bardziej niż jakikolwiek inny obiekt w historii ma zdolność kształtowania miasta”, określenia cytowane za [13].
- ¹⁰ Wembley, Stadion Narodowy Anglii, jest obecnie jednym z największych stadionów na świecie (mierzony w obwodzie ma ponad kilometr). Najbardziej czytelnym widocznym z daleka elementem obiektu jest podświetlany ogromny łuk (o rozpiętości 315 m i wysokości 133 m, wznoszący się nad widownią jako najdłuższy na świecie nie podparty element konstrukcji tego typu, w formie tuby o przekroju 7 m, ustawionej pod kątem 68 stopni). Ażurowa konstrukcja łuku i konstrukcja ruchomego dachu podwieszonoego sprawiają że uniknięto dodatkowych podpór, a całość wygląda lekko, choć pomieścić może 90 tysięcy widzów [2].
- ¹¹ Na problem wpływu imprez sportowych na rozwój miast i szanse miast polskich w tym zakresie zwrócono uwagę m.in. na Międzynarodowej Konferencji w Warszawie w 1997 roku i Seminarium SARP w Warszawie w 2004 r., a także m.in. w kilku publikacjach autorki, jak *Sport w przestrzeni*, (Urbanista, nr 8/2004).
- ¹² Przykład ten podaje, m.in. [6].
- ¹³ Glob Arena razem z terenami komercyjnymi zajmuje obszar 150 tys. m², mieści halę o wys. 85 m, w przekroju w kształcie miski przykrytej formą pełnej kuli, która jest symbolem nowej strefy miejskiej (Globe City) jako najbardziej czytelną i spektakularną jej obiekt [1].
- ¹⁴ Było to od ok. 20–40 mld dolarów, a prac planistycznych tak pojętej przebudowy podjęło się biuro Alberta Speera-juniora. Powstały trzy linie metra, tysiące km autostrad, olimpijskie miasto (bo nie sposób nazwać go „miasteczkiem”). A w nim ok. 150 obiektów autorstwa różnych projektantów, gigantyczny stadion „Ptasie Gniazdo”, wielkie centrum pływakie, zwane „Wodnym Sześcianem” lub „Wodną Kostką”, budynek Digital Beijing, czyli siedziba olimpijskiej centrali, futurystyczna opera i wiele innych nowatorskich w formie rozwiązań [17].

1. Introduction – The Composition and Identity of the City

The composition of the landscape of a city is composed of the elements of the natural environment and stratifying urban and architectural implementations. It is the research material for various disciplines of knowledge, whereas the quality of an urban space at the level of its attractiveness acts as the factor of the development and competitiveness of the cities. Among other things, the attractiveness of an urban space is the beauty of places related to tradition as well as fascination in the landscape of a contemporarily shaped city where a new architectonic form appears. The character of places related to tradition usually means the identity of a city building its positive image through the quality of public spaces and historical objects being the witnesses of history, while the “beauty” of contemporarily shaped places remains at least disputable in this aspect. Such places include the space of sport and recreation whose quality shapes the future image of a city.

Sport is one of the elements which appear in the functional and spatial structure of every city on various scales. Its current image is unique and incomparable to any other phenomena. Through the diversity of sport disciplines, sports layouts and objects create a space both in an urbanized and an open landscape “today and for tomorrow” (in this case, however, it is usually related to the composition of a city) – but do they build its identity as well? An answer to this question is included in the following statement: “... the landscape which surrounds us expresses the identity of everything that forms the environment, both in the natural and the cultural dimension” and “... the identity of a place and the identity of time are the keystones of landscape architecture as a science and an art as well...”¹ Contemporary objects of physical culture and their role in the landscape are the subject of scientific research and creative quests. Thus, the cultural and artistic value of a landscape with a sports object has always been one of the conditions of the future identification of a city.

2. The City and the Sports Object – The Stadium

In the philosophy of sport, its space is defined as the carrier of elementary Olympic ideas. However, in modern urbanism and architecture, sports layouts and objects appeared in the cities after several centuries – at the turn of the 19th century with the revival of the idea of the Olympic Games². Today, people think that “21st century sport will become the first genuinely global culture in the history of humankind³.” So, the phenomenon of sport fascinates us not only when we visit the ruins of ancient sports edifices – from the Greek Olympia to the Roman Coliseum – trying to recreate the world of values enchanted in stone and still emanating with their beauty but also when we see any given object, including contemporary implementations, which remains a carrier of elementary Olympic ideas. It happens so because such an object – serving a specific discipline of sport and representing its general rules – also plays the role of a visible signal in the entire system of values being the base of modern sport. The view of every sports layout in any place in the world suggests (more or less consciously) associations with this origin and essence of sport. It seems that it will be perceived in this manner in the future, too. Utilitarian, sanitary, educational, emotional and esthetic values remain universal qualities related to sport. Thus, a sports object in the landscape of a city, being related to these values, remains and will remain significant for its identity.

The city itself is and will be evaluated – whether (and to what extent) sports architecture makes a testimony to its times. No other architectural objects arouse such strong emotions, whereas the city is promoted on the unheard-of global scale⁴. So, are contemporary sports objects becoming landmarks? To the highest degree, it seems to concern sports architecture for big world or continental events and championships in individual disciplines. Nevertheless, every new sports object on various scales, in any city or town, is assessed contemporarily. These days, however, the general rules forming the infrastructure of sport in the landscape of a city and its cultural dimension can be observed in large sports objects – **stadiums** – in the fullest and clearest manner. “Contemporary stadiums, as cult objects, are created as icons and tourist attractions in the city, while their role is sometimes compared to the previous role of cathedrals and opera houses”⁵ as well as objects which face increasing functional and compositional expectations.

It is noteworthy that these requirements evolved in time – from primitive and sometimes provisional, impermanent sports objects (still dominating in poorer countries) to prestigious, modern and commercialized ones (in rich countries able to concentrate huge capital for state-of-the-art technical solutions, including the redevelopment of a part of a city, around sport). Sometimes the biggest sports events need the implementation of objects which are transformed after an event is over (usually by reducing arenas and grandstands). Then they represent the previously intended transformations in the landscape of a city, its technological level and potential as well as ultramodern instruments. The contemporary role of sports architecture is not using it in its unchanged form for decades as technologies in the field of sport change every several years (such durability would probably be the guarantee of preserving its form, rather as a monument in an urban landscape). That is why it is difficult to judge if such sports architecture – usually distinguished by a strong (mighty) form in the landscape of a city – has developed its own esthetic values, and if it undergoes the processes of valuing compositions similarly to any other space which gets exhausted and altered. It seems that this problem remains the research field for the contemporary architecture of sport, architecture and urbanism combined and entire modern art.

With reference to the composition of sports (stadium) architecture in the esthetic meaning, it was often emphasized that “... the main, if not the only, canonical frame of reference was the Green antiquity because modern olympism leaped over all the direct epochs in the history of European creative activity moving on straight to modernism⁶”. Today, however, it is thought that new designs of stadiums “lack references to the classical achievements of antiquity, whereas the sources of inspiration are rather organic forms, microscopic pictures of the inside of cells; there is no vertical, balance or symmetry”⁷. These designs and implementations are dominated by spectacular light effects. Such a solution is Munich’s Allianz Arena (built in 2005), one of main objects for the World Football Championship in 2006. Its roof and façade are covered with pontoon-type bolsters filled with dry air which can be illuminated in colour. Owing to this form of the stadium and its lighting, it can be seen in the city panorama even from the distance of seventy-five kilometres. These days, such solutions receive and maintain a new meaning for the landscape of the cities. After more than 150 years of constructing stadiums, we can talk about another generation – understood more broadly, not only in terms of a new form but also a function; not only as purely sports

objects but also multipurpose solutions and centres of sport, entertainment, business and culture. Do objective rules of the beauty of this architecture exist or are they relativized situationally, temporally and culturally? It seems that – with reference to the landscape of a city with such a mighty spatial form as a contemporary stadium – we can talk of the defined content and quality of this beauty (i.e. the composition of this part of a city and the perception of its sports object) through the particularization of its form, for instance: its harmony with the surroundings, its clarity or deformation, its simplicity or complexity, its richness, proportionality, lightness, monumentality, symbolicalness, even mysteriousness or humour. It is the only way of comparing the form of Santiago Calatrava's fine Olympic stadium, implemented for the Games in Athens in 2004, with Herzog & de Meuron's expressive national stadium called "The Bird's Nest" constructed for the Games in Beijing in 2008⁸. However, new sports layouts of this type persistently change the image of a city becoming its unquestionable tourist attraction.

3. Sport in the Landscape of Revitalized Urban Areas

A contemporary sports object (usually a stadium with its entire commercial framework) is sometimes defined as "the flagship of the revitalization" of a city "because a stadium does not exist for itself – it influences the growth of a city, the improvement of the space and quality of living in a city as well as its image in the world⁹". The phenomenon of revitalizing urban areas through sport will be observed in the future, too. It is not a coincidence that London's cult Wembley Stadium (built in 1923) has been transformed with vast financial means in recent years. In 2007, it became a fragment of the regeneration of the former exhibition areas¹⁰. The famous arch and covering of the new stadium are the most characteristic elements of this sports object which includes many more functions, e.g. hotels, shops, exhibition areas, banquet rooms, the conference centre, even a casino. This architectural and urban complex was designed so that it could be perfectly visible from every place in its surroundings. In the intention of this revitalizing investment, this popular city ought to be associated with such state-of-the-art multifunctional sports objects on a par with its famous monuments. Such an attempt to create an urban landscape in the form of a modern metropolis associated with sport together with the revitalization of extensive areas surrounding a sports object also concerns other cities (usually the organizers of big sports events). When Barcelona was appointed the organizer of the Olympic Games in 1992, this picturesque yet out-of-the-way city turned into one of the most attractive European metropolises. Owing to its revitalization related to sport, the city opened to the sea – its ports and beaches were renovated, the Olympic village (15,000 residential units today), 100 kilometres of roads, a railway station, an airport, modern technical infrastructure, impressive green and sports areas were implemented in its revived landscape. They became popular places apart from the edifices designed by Gaudi. The subsequent organizers of both Summer and Winter Olympic Games as well as the cities which competed against each other for the organization reaped similar profits¹¹. After Barcelona, they were the cities of the Summer Games, such as: Atlanta, Sydney, Athens, Beijing and London which is getting ready for the year 2012 (not to mention the seats of the Winter Olympics). London treats the Olympic Games as a highly prestigious event and a priority for improving its infrastructure and creating new public spaces, including sports and commercial objects plus squares, avenues, streets as well as green areas, lawns and parks. The cities which ran for the organization of such important events include Manchester or Stockholm where new sports objects helped to increase their attractiveness and change their image.

In 1993, Manchester (together with Milan, Berlin, Beijing and Sydney) applied for the organization of the 2000 Olympic Games. Even though these cities lost the competition to Sydney's advantage, they succeeded in the promotional and educational respect – their significance increased which enabled them to stand in the future (proved by the case of Beijing). Manchester commenced the redevelopment of a neglected area concerning a space meant for public objects and those with a "supra-local" function. Three medium-sized sports arenas (related to the Games) made a functional element especially important for the city centre and well adjusted to this concept. Connected with the commercial and recreational centre by pedestrian sequences, these arenas have become compositional elements orienting the spatial layout of the entire eastern part of the city. Related to the park areas as well as the underground and railway stations, this part of the city exemplified the creation of the sustainable development of urban areas¹².

Stockholm, which only applied for the organization of the Olympic Games in 2004, presented its offer seven years earlier. It included the famous Globe Arena constructed in 1989 – an object of sport and business which has become the contemporary formal image of the city. Thanks to its unique compact, spherical form and large scale, this object towers above the city panorama as its modern visual symbol¹³ It proves that a new, unambiguous form of sports architecture with an extended function has become a recognizable and identifying spatial sign in the landscape of a city. It has also become an impulse for other investments (announced in its offer) on the waterfront of Hammarby Bay making an extension of the urbanized zone where contact with the water is very important for the identity of this city.

Thus, the strong activation of the cities caused by rivalry in the organization of sports events stimulates the development and transformation of the functional and spatial structure of the cities in the future as well as changes in the landscape of a city in large spaces directed at the growth of their visual values. The foregoing examples also prove the actual and potential impact of sports events on the composition of urban areas and the improvement of the image of a city which will probably remain a popular trend.

However, we must emphasize the fact that the revitalization of urban areas and the transformations of the landscape of a city related to sport are not always assessed as positive actions. The economic success of redeveloping large parts of a city, creating its brand new image, may also lead to changes of its identity. It could be exemplified by the previous Summer Olympic Games in Beijing (2008) which evicted about 1.5 million inhabitants from the city. More than 300,000 buildings, including some historical ones in the 15th–17th century districts, vanished off the face of the earth. Was the choice of this area and the scale of its problematic revitalization a proper decision in spite of the gigantic financial means¹⁴ allocated for the redevelopment of the city or rather the construction of “new Beijing”? Despite the gigantic investing achievements, the evaluation of the effects of the changed character of this urban area included in the enterprise (omitting its social and economic regards) is ambiguous in this case. The fact that the profit and loss account, with all the necessity of implementing the entire redevelopment of the urban area related to sport, was not taken into consideration is at least disputable. It seems that redeveloping a city is successful where cultural and scenic values are respected and the urban standard is improved, especially when apparently unattractive places are transformed into attractive ones in possibly large areas forming a defined compositional whole. The significance of rebuilding sports stadiums in the future and changing their form and function is proved by such intentions as the planned revitalization of Stade de France in Paris, Amsterdam Arena, Arsenal in London, Skydome in Toronto etc. That is why we should ask the following questions: Will new sports objects in Poland – built for Euro 2012 in Warsaw, Poznań, Wrocław and Gdansk (Il. 1, 2) – improve the functioning of these cities and act as their landmarks? If so, how will they do it? Have all the chances been used here?

4. Conclusion – The Scale and Significance of Sport in the Future City

The presented issues of “the identity of the landscape of a city” related to sport do not exhaust the complex problems in this field. The limited number of examples of contemporary architectural and urban solutions makes it impossible to portray all the phenomena in the aspect of the role of sport in shaping landscapes in the future. This role concerns large-scale stadium-type objects in big cities as well as the other most popular objects of the disciplines of professional sport. Depending on the kind of a sport discipline (and the kind of a sport: qualified – specialist or mass – amateur), we can follow its impact on the composition of the cities in various scales of their areas, both urbanized and open. It is an interesting field of research, especially for disciplines practised at stadiums, in closed cubature objects as well as in open areas (e.g. the mountains, watering places), usually attributed to a nearby urban complex. Therefore, the scale of “the appearance of sport in a landscape” is highly diverse. With reference to the city itself, it is practically possible in each of its parts (the city centre, a residential complex, an educational complex, work zones, green zones and parks) – from a single sports facility to entire complexes and multipurpose centres. Thus, a programme and a scale allowing for the kinds of sport disciplines and their service equipment determine and will determine the size and character of future spatial composition, while sports objects and layouts themselves are and will be important in the creation of cultural and compositional values in the cities. In spite of the phenomenon of the increasing commercialization of sports space, urban areas with sports and recreational functions are still public places which are and will remain spaces of distinctive character unifying people around shared values.

Ednotes

- ¹ We can add that „the identity of a place is its culture and tradition plus its canon” [3].
- ² The revival of the idea of organizing the Olympic Games, which commenced the intensive development of modern sport (as well as the foundation of the IOC in 1894), was Pierre de Coubertin’s initiative. Since 1924, organizing the Winter Olympics has also been an idea with far-reaching consequences for the cities – emphasized by the author.
- ³ According to the outstanding expert in the architecture of sport Rod Sheard, the author of *Stadium: Architecture for the New Global Culture*, here quoted after [13].
- ⁴ To most sport enthusiasts, the very name of a city is often associated with one particular sports object or event, their favourite club or player (e.g. London with Wembley Stadium, Munich with Allianz Arena, Zakopane with the Grand Rafter, or Krakow with FC Wisła and FC Cracovia).
- ⁵ According to Grzegorz Piątek, an architecture critic and the co-author of the book *Stadion X. miejsce którego nie było*, here quoted after [5].
- ⁶ And “visions of the relativistic, subjectively deformed 20th century art of a large body” [4].
- ⁷ Quoted notions after [Pańków, 2009]; it is also confirmed by an interview with Wojciech Zabłocki entitled *Z szablą i przy rajzbrocie* (in *Nasza Politechnika*, no. 1/2010, p. 35) where this outstanding sportsman and architect evaluates the presently dominating trend in designing stadiums: “the construction of an object is wrapped in some external form of a façade which produces such edifices as Warsaw’s basket or Wrocław’s lampion”.
- ⁸ The problems (in the Vitruvian depiction) of the utility, durability and beauty of the form of a contemporary architectural space for sport were also the subject matter of the publication [12].
- ⁹ According to Rod Sheard, the thesis concerning the role of such sports object is equalled to the sentence that “more than any object in history, a stadium is capable of shaping a city”, notions quoted after [13].
- ¹⁰ At present, England’s National Wembley Stadium is one of the largest stadiums in the world (more than one kilometre in circumference). The most legible element of this object is a huge illuminated arch (span: 315 m; height: 133 m) rising above the grandstands as the world’s longest unsupported constructional element of this type in the form of a tube (section: 7 m; angle: 68°). The openwork construction of the arch and the construction of the movable suspended roof made it possible to avoid additional supports and produce a light look although the stadium can seat 90,000 spectators [2].
- ¹¹ The problem of the impact of sports events on the growth of the cities and the chances of the Polish cities in this field was brought up at the International Conference in Warsaw in 1997 and the SARP Seminar in Warsaw in 2004 as well as in the author’s several publications, e.g. *Sport w przestrzeni*, (Urbanista, no. 8/2004).
- ¹² This example is cited by [6].
- ¹³ The Globe Arena with its commercial areas occupies the area of 150,000 m². It has an 85-metre-high hall whose section is shaped like a bowl covered with a full sphere which symbolizes a new urban zone (The Globe City) as its most legible and spectacular object [1].
- ¹⁴ It was around 20–40 billion dollars. The redevelopment was planned by Albert Speer Junior’s office. Three underground lines, thousands of kilometres of motorways, the Olympic city (it could not be described as a “town”!) were implemented. It included about 150 objects designed by various authors, the gigantic stadium “The Bird’s Nest”, the huge swimming centre called “The Water Cube” or “The Water Dice”, the Digital Beijing building – the seat of the Olympic headquarters, the futuristic opera house and many other formally innovative solutions [17].

Literatura/References

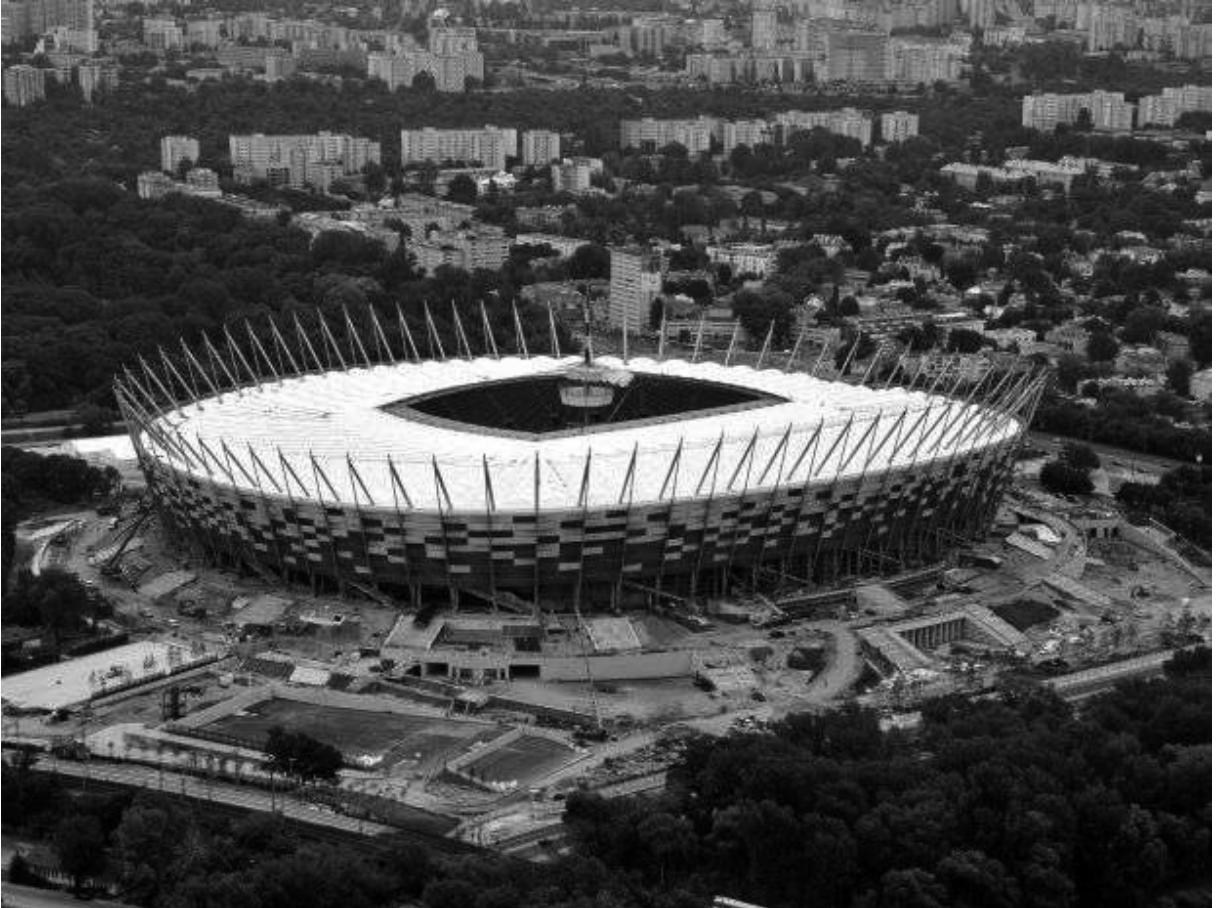
- [1] Geraint J., *The Impact on Bidding Cities for the Olympic Games*, Materiały z Międzynarodowego Seminarium SARP nt. Obiekty sportowe dla rekreacji (niepublikowane), Warszawa 2004.
- [2] Grzybowska-Kwiecińska L., *Nowy stadion Wembley*, *Architektura & Sport*, nr 5-6, 2007.
- [3] Myczkowski Z., *Krajobraz wyrazem tożsamości w wybranych obszarach chronionych*, Politechnika Krakowska, Kraków 2003.
- [4] Lipiec J., *Aksjologiczne aspekty architektury olimpijskiej*, Materiały z Międzynarodowego Seminarium SARP nt. Wpływ igrzysk olimpijskich na urbanistykę i środowisko, (niepublikowane), Warszawa 1997.
- [5] Pańków L., *Mecz w wiklinowym koszu*, *Wprost*, nr 17, 2009.
- [6] Pęski W., *Zarządzanie zrównoważonym rozwojem miast*, Arkady, Warszawa 1999.
- [7] Rzegocińska-Tyżuk B., *Przestrzeń sportu w mieście*, *Czasopismo Techniczne*, 2-A/2004, Wydawnictwo PK, Kraków 2004.

- [8] Rzegocińska-Tyżuk B., *Sport-ekologia-architektura*, Biuletyn PKE, nr 12, 2004.
- [9] Rzegocińska-Tyżuk B., *Rola sportu w odnowie krajobrazu miejskiego*, Materiały z Konferencji nt. Odnowa Krajobrazu miejskiego, Politechnika Śląska, Gliwice 2005.
- [10] Rzegocińska-Tyżuk B., *Przebudowa miast związana ze środkami na inwestycje sportowe*, Czasopismo Techniczne, 12-A/2006, Wydawnictwo PK, Kraków 2006.
- [11] Rzegocińska-Tyżuk B., *Sport w przestrzeni publicznej współczesnego miasta*, Czasopismo Techniczne, 9-A/2005, Wydawnictwo PK, Kraków 2005.
- [12] Rzegocińska-Tyżuk B., *Triada Witruwiusza a przestrzeń architektoniczna dla sportu*, Czasopismo Techniczne, 1-A/2009, Wydawnictwo PK, Kraków 2009.
- [13] Sawicki P., *Sen o nowej Warszawie*, Sport Plus, nr 2, 2009.
- [14] Spampinato A., *Stades du Monde. Sport & Architecture*, Tectum, Antwerpia, 2004.
- [15] *Sporting Spaces*. The image Publishing Group, Melbourne (vol. 1) 1999, (vol. 2) 2003.
- [16] Zabłocki W., *Prestiż i komercja architektury sportowej*, Uniwersytet Jagielloński (wykład, niepublikowany), Kraków 2009.
- [17] Zechenter A., *Cena chińskich igrzysk*, Dziennik Polski, (z dn. 2. VI. 2008).

II. 1. Stadion we Wrocławiu; źródło: <http://euro-2012.onet.pl>

III. 1. Wrocław Stadium; source: <http://euro-2012.onet.pl>

II. 2. Stadion Narodowy w Warszawie; źródło: <http://s.v3.tvp.pl>

III. 2. Warsaw National Stadium; source: <http://s.v3.tvp.pl>